

POKUD STÁT NĚCO CHCE, MĚL BY TO UMĚT PODPOŘIT

ROZHOVOR S RUT BÍZKOVOU

JIŘINA BULISOVÁ, MICHAEL HOŠEK

Ing. RUT BÍZKOVÁ

Od konce devadesátých let působila ve vedoucích funkcích ministerstva životního prostředí a zastávala mimo jiné funkci poradkyně náměstka ministra průmyslu a obchodu. V roce 2006 byla náměstkyní ministra životního prostředí. V roce 2010 byla nominována na funkci ministryně tohoto resortu a po jmenování nové vlády pokračovala ve svém působení jako první náměstkyně ministra životního prostředí. Po celou dobu působení na MŽP byla odpovědná za resortní program výzkumu a vývoje. V březnu 2012 byla jmenována členkou předsednictva a předsedkyní Technologické agentury ČR.

Paní předsedkyně, působila jste dlouhou dobu v resortu životního prostředí (ŽP) na pozici náměstkyně ministra, která dlouhodobě zodpovídala za výzkum. Máte tedy k tématu výzkumu ve vztahu k životnímu prostředí zkušenosti. Jak byste ze svého pohledu zhodnotila reorganizaci podpory výzkumu, v rámci které zanikly resortní programy Věda a výzkum (VaV) a vznikla Technologická agentura ČR (TA ČR) a resortní výzkumné organizace získaly status veřejné výzkumné instituce (v. v. i.)?

Reorganizace výzkumu, která proběhla v letech 2008–2009, byla bezesporu potřeba. Hlavním smyslem bylo zamezit nepřehlednému financování výzkumu z různých vzájemně nekoordinovaných zdrojů a také řešit problém neefektivních výstupů. Jednotlivé resorty prostě nedostatečně plnily poskytovatelskou úlohu. Jako smysluplné se jevil soustředit financování a formulování výzkumných programů pro jednotlivé resorty do jednoho místa, konkrétně do nově vytvořené Technologické agentury ČR (TA ČR). Původně byla reforma připravena tak, že všechny resorty bez výjimky přijdou o poskytovatelskou úlohu, která přejde do TA ČR. Bohužel se tak nakonec nestalo.

Vypadá to, že po reorganizaci přestal být výzkum považován za součást resortních potřeb a vytrácí se i podíl resortu na určování konkrétních témat. Veřejné výzkumné instituce jsou zodpovědné za nacházení zdrojů financování. Nevede tato situace k tomu, že se zaměřují na základní výzkum nebo na tematické dotační programy z EU?

Veřejné výzkumné instituce (v. v. i.) jsou podle zvláštního zákona „souk-

romé“ veřejné organizace. Oproti Akademii věd či vysokým školám jsou v obrovské nevýhodě při přidělování finančních prostředků od státu. Dostávají peníze na základě bodování svých výsledků v systému RIV (*rejstřík, kde jsou shromažďovány informace o výsledcích projektů výzkumu a vývoje a výzkumných záměrů podporovaných z veřejných prostředků – pozn. redakce*). Přitom však nemají vliv na způsob hodnocení. Automaticky se předpokládá, že příslušné resorty zafinancují režijní náklady „svých“ v. v. i. a budou u nich zadávat konkrétní témata aplikovaného výzkumu. To se však spíše nestává a v. v. i. jsou nuceny shánět peníze z různých grantů. Logicky se zaměřují spíše na základní výzkum, který jim nese body do RIV, než na ten aplikovaný. Tak dochází ke ztrátě vazby mezi výzkumem a resortními potřebami.

Jak u TA ČR v současnosti probíhá spolupráce při stanovování témat mezi zadavatelem a zpracovatelem? Jsou schopni společně formulovat řekněme užitečná témata výzkumu? Jaká je v tom role TA ČR?

Pro resort ŽP se při stanovení výzkumných úkolů vychází ze dvou strategických dokumentů. Jednak je to Státní politika životního prostředí dále dokumenty schválené vládou „Národní priority orientovaného výzkumu do roku 2030“, v němž je stanoveno celkem šest priorit, z nichž jednou je ochrana životního prostředí, včetně ochrany přírody. Pro oblast ŽP, stejně jako pro zbývající priority, jsou stanovena kritéria: k čemu konkrétní výzkum slouží, rozvoj technologií a rozvoj společnosti (v případě ŽP environmentální odpovědnost). TA ČR je povinna vázat finanční prostředky na uvedené priority. Na co se bude výzkum konkrétně orientovat v programu, je vždy dohodnuto

konkrétně s MŽP. V případě životního prostředí je to poměrně složitá záležitost, protože jde o multioborovou disciplínu.

Zcela zásadní je otázka financování. V současnosti probíhá diskuse, v níž TA ČR prosazuje, aby se míra finanční podpory výzkumným projektům odvíjela od jednotlivých oborů. Konkrétně jde o to, že některé výstupy z výzkumu jsou komerční, např. průmyslový výrobek, a lze je zpeněžit. V tomto případě by podpora státu měla být nižší, někde kolem 40 %. Jiné výstupy, např. protipovodňová opatření či dlouhodobé zlepšování stavu krajiny, jsou primárně nekomerčního charakteru, kdy zákazníkem je stát, resp. veřejná správa. Zde je možná stoprocentní podpora, pokud se jedná o veřejnou zakázku ve výzkumu. Ale i tam, kde jde o soutěž např. v rámci programu Epsilon, by podpora měla být podstatně vyšší než u „průmyslových“ projektů – těžko se najde soukromý subjekt, který by do takových projektů výzkumu investoval své peníze. Diskuse o míře podpory výzkumných projektů v dopravě, zdravotnictví a v ŽP je stále aktuální a stále neukončená.

Myslíte si, že je výzkum v oblasti životního prostředí kvalitní a správně zacílený - a pokud ano, tak že jej aplikovaná sféra dostatečně reflektuje?

Výzkum v ŽP má nevýhodu v tom, že je těžko uchopitelný, respektive nelze jednoduše definovat témata a výsledky, které by byly výzkumnou komunitou, která se významně podílí na rozdělování prostředků na výzkum, chápány jako výzkumně hodnotné a dobře měřitelné. Jeho zadavatelé i uživatelé, pokud chtějí být u TA ČR úspěšní, musejí umět své cíle a výzkumné potřeby pojmenovat, dobře interpretovat a kvantifikovat. A to se děje poměrně obtížně. Možná je problémem i v tom, že ŽP je dlouhodobě oborem bez přímé vazby na komerční sféru a posttrádá tak jistou dravost či soutěživost. V prvním kroku je důležité umět si definovat prioritu a v druhém splnit zadání vyhlášené soutěže a nastavených kritérií co nejpřesněji. TA ČR neurčuje výsledky výzkumu, ale trvá na tom, že výsledky, ke kterým se žadatel uváže, bezpodmínečně splní. Mám pocit, že v této potřebě „exakt-

nosti“ se často nechápeme, ale to není specifikum výzkumu v ochraně životního prostředí.

Když porovnáte stav výzkumu u nás a v Evropě, existují zásadní rozdíly?

Je třeba poznamenat, že finanční prostředky na výzkum a vývoj poskytuje nejen stát, ale také Evropská unie, v současnosti zejména z programu Horizont 2020. Každý stát podporuje základní výzkum ve výzkumných organizacích a aplikovaný výzkum ve výzkumných organizacích a ve firmách. Různě intenzivně, ale v principu je tento model všude stejný. Výzkumné organizace ze zemí na západ od nás však daleko více žádají o finanční podporu na základní výzkum z celoevropských programů. Aplikovaný výzkum se v těchto zemích zajišťuje spíše na národní úrovni, vedle veřejných prostředků se na financování tohoto výzkumu významně podílejí firmy. V ČR a v dalších postkomunistických státech platí, že o podporu z celoevropských zdrojů více žádají firmy (a jsou úspěšné), zatímco akademická pracoviště žádají méně nebo neúspěšně. Obecně platí, že ve všech typech výzkumu máme slušný průměr, ale nic zázračného. Nemáme žádnou „hvězdu vědy“ - kdo z českých vědců by si dnes zasloužil Nobelovu cenu? Na druhé straně jsme neudělali „díru do světa“ s žádnou aplikací výzkumných výsledků. I když tímto konstatováním by se mohli cítit uraženi třeba autoři elektronových mikroskopů, producent kyseliny hyaluronové, autoři navigací pro bezpilotní letadla nebo autoři dalších velice zajímavých IT aplikací a softwarů. Když ale přepočteme tyto úspěchy na státem vydané finanční prostředky, je jich méně než ve srovnatelných zemích.

Jakou roli hraje v tuzemském výzkumu Akademie věd ČR? Je tato instituce typickým představitelem vědecké obce na státní úrovni?

AV ČR - stejně jako GA ČR, TA ČR - má samostatnou rozpočtovou kapitolu v rámci státního rozpočtu. Ústavy AV ČR, dnes samostatné veřejné výzkumné organizace, jsou orientovány zejména na základní výzkum. Řada z nich má výborné výsledky ve svých oborech. Některé by navíc mohly být příkladem dobrého apliko-

vaného výzkumu. Nelze proto jednoduše odpovědět na otázku, zda je Akademie typickým představitelem vědecké obce. Spíše je její významnou součástí - zahrnuje 53 z celkového počtu více než 200 výzkumných organizací u nás. Hraje tedy v celém systému významnou roli.

Jaké jsou největší současné problémy výzkumu v ČR?

Osobně vidím dva problémy k řešení: 1. Institucionální podpora by měla být poskytnuta úspěšným, a to diferencovaně, podle toho, v čem jsou úspěšní. Vyšší míru jistoty a tedy institucionálního financování (tj. prostředků, které se přidělují, o které se nesoutěží) by měli mít ti, kteří dělají dobrý základní výzkum, menší míru podpory ti, kteří pracují na praktických tématech, která mohou přinést peníze. 2. Jako velký problém vidím nedostatečnou spolupráci veřejných výzkumných organizací a soukromých firem. V současnosti vynakládají soukromé firmy větší část finančních prostředků do vlastního výzkumu. Když něco chtějí, tak si to udělají na vlastních výzkumných pracovištích a nevyužívají často kvalitní výzkumný potenciál na akademických pracovištích a vysokých školách. Od začátku roku 2014 máme v daňovém zákoně možnost daňových odpočtů na služby výzkumu nakupované od výzkumných organizací. Doufám, že to pomůže a oba problémy se postupně budou řešit.

Můžete uvést pár úspěšně řešených výzkumných témat s podporou TA ČR, ale i dlouhodobě neúspěšné výzkumné aktivity a důvody, proč se nedaří?

TA ČR existuje teprve pět let, takže na zásadní hodnocení je poměrně brzo. Nicméně na web už teď umísťujeme úspěšné projekty, které postupně končí. Mohu říci, že většina projektů je úspěšná. Zásadní je, že máme nastavena pravidla tak, že není možné, aby výzkumný projekt skončil zcela bez výsledku. Navíc každý výsledek je nějakým způsobem využit v praxi. Máme pět let po ukončení projektu na to, abychom sledovali, zda a jak výsledek přešel do praxe.

Děkujeme Vám za rozhovor.